
РОЗДІЛ I

НАРОДНИЙ ХОРОВИЙ СПІВ ЯК РІЗНОВИД ЗАГАЛЬНОХОРОВОГО ВИКОНАВСТВА. ТИПИ І ВИДИ НАРОДНИХ ХОРІВ. СПІВАЦЬКІ ГОЛОСИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА.

1. Традиційний народний гуртовий спів

Як вид мистецтва народний хоровий спів сьогодні постає у двох формах виконавства – це: традиційний багатоголосий (гуртовий) спів та сучасний народно-хоровий.

Народне багатоголосся має глибокий національний самобутній характер, який сформувався на основі давніх і міцних традицій гуртового співу протягом XVI – XIX століть і поширилося по всій Україні (за винятком гірських регіонів¹).

Основою хорового співу є здебільшого невеличкі групи співаків (до 7–10 чоловік), об'єднаних спільним місцем проживання, спільним характером праці, спільним проведенням дозвілля, спільністю життєвських інтересів, життєвих вражень, світогляду та духовного розвитку, і це передається з покоління в покоління і стає традицією.

Носіями народного багатоголосся є переважно жінки, тому переважна більшість пісень – це жіночі хори, значно менше – мішаних і чоловічих.

У центральних областях України є села, в яких чоловічий спів майже не побутує. Пояснюється це відмінністю умов побуту чоловіків і жінок. В той час, коли жінки працюють переважно групами, ланками (особливо в радянську добу), чоловіки розкидані на різних роботах: біля худоби, машин, на будівництві, на керівництві, тощо. Та й на гулянках чоловіки та хлопці рідко тримаються разом. Окрім того, неабияку роль відіграли і традиції, згідно з якими такі обрядові дії, як, наприклад, веснянки, купальські петрівки, весільні виконують переважно жінки. Проте перевага жіночого співу над чоловічим характерна не для усієї України. В західних її областях чоловічий спів превалює над жіночим.. Це пояснюється тривалими традиціями як церковного, так і світського професіонального співу, котрі і перейшли в народну пісню.

Народний традиційний спів (народне багатоголосся) відрізняється відкритим, голосним, грудним звуком без обертонів. Його партитура складається з основної мелодії, функцію якої виконує більшість голосів, та підголоска-виводу. Голоси поділяються на високі, середні і низькі.

---

¹Л.Яценко. Українське народне багатоголосся. – К., 1962. – С.24-25.

Особливо яскравим тембром відрізняється верхній голос – вивід (в деяких місцевостях його називають горак). В народному співі вивід (виводчиця), або соліст – підголосок, відзначається яскравим, сріблястим, дзвінким тембром і силою звучання, який “пронизує” основну групу співаків. Використовується переважно в протяжних поліфонічних піснях. Його робочий діапазон від *до першої* до *до другої октави*, але в нижньому регістрі втрачає свій характерний тембр (прикл.1,4).

1 Помірно Ой ти, дубе, дубе

Одна Ой ти, ду - бе, ду - бе, гей, - - - ку - че - ря - вий

Всі ду - бе, ой на то - бі, ду - бе, два го - лу - би

гу - - - де, гу - - - де.

Detailed description: The score is for a piece titled 'Oy ty, dube, dube'. It is marked '1' and 'Помірно'. The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat) and the time signature is 4/4. The vocal line starts with a rest, then enters with the lyrics 'Одна Ой ти, ду - бе, ду - бе, гей, - - - ку - че - ря - вий'. The accompaniment starts with a rest, then enters with the lyrics 'Всі ду - бе, ой на то - бі, ду - бе, два го - лу - би'. The piece ends with a double bar line and a repeat sign, with two endings for the final phrase 'гу - - - де, гу - - - де.'.

Середні голоси відзначаються винятковою вокальною гнучкістю, світлим тембром. Особливо яскраво звучать у верхньому регістрі. Робочий діапазон в межах октави: *соль-ля малої октави – ля першої* (прикл.4).

Низькі голоси відзначаються соковитим, з грудним забарвленням, тембром, вільною широкою манерою розспіву. Їх робочий діапазон приблизно від *фа малої* до *соль першої октави* (прикл.4).

Особлива роль відводиться заспіву (традиційний прийом українських народних пісень). Його, як правило, веде низький голос з яскравим соковитим грудним забарвленням. Ним володіє обдарована співачка, яка досконало знає багато народних пісень, вміє їх виконувати, знає можливості кожного з своїх співаків і впевнено веде пісню, легко справляючись з усіма труднощами. Вона знає всі пісенні тексти, вірно задає потрібний тон, надає певного емоційного настрою пісні, беручи таким чином на себе функції диригента. Від неї залежить злагоджений стрій виконання пісні (прикл.1,2,4).

2 Зійшов місяць, зійшов ясний

Повільно

Одна *mf* Зій - шов мі - сяць, зій - шов яс - ний, та й за го - ру він зай - шов.

Всі *f*

Glissando
Glissando

Detailed description: The score is for a piece titled 'Zyishov misyats, zyishov yasnnyy'. It is marked '2' and 'Повільно'. The key signature has two sharps (F-sharp, C-sharp) and the time signature is 4/4. The vocal line starts with a rest, then enters with the lyrics 'Одна *mf* Зій - шов мі - сяць, зій - шов яс - ний, та й за го - ру він зай - шов.'. The accompaniment starts with a rest, then enters with the lyrics 'Всі *f*'. The piece ends with a double bar line and a repeat sign, with two endings for the final phrase 'Зій - шов мі - сяць, зій - шов яс - ний, та й за го - ру він зай - шов.'.

"По - ди - ви - ся, лю - ба - я дів - чи - но,
 чи да - ле - ко я зай - шов?" /шов?"

В календарно-обрядових піснях (веснянках, петрівках, купальських, весільних) нерідко використовується високий грудний фальцет. Його тембр залежить від характеру пісні і місця виконання.

Робочий діапазон простягається від *сі бемоль першої октави* до *мі-фа другої* (прикл.3, 4).

Ой малая нічка-петрівочка

3 Помірно
 Одна Ой ма - ла - я ніч - ка - *f* пет - рі - воч - ка,
 пет - рі - воч - ка, та й не
 ви - спа - ла - ся на - ша ді - во - (чка)

Діапазони хорових партій у партитурах жіночого народного традиційного багатоголосся

4 Вивід Середні голоси
 3 Низькі голоси Грудний високий фальцет

Приклад 2.

У чоловічому багатоголосому співі функцію заспіву беруть на себе драматичний тенор або драматичний баритон (прикл.5,6). Вивід в чоловічому хорі відзначається яскравим дзвінким тембром і силою звука. Робочий діапазон тенорового виводу – від *соль малої* до *соль першої октави* (прикл.7).

Ой у полі два дубки

5 **Енергійно** $\text{♩} = 66$

Ой у по - лі два дуб - ки, гей! **Всі**

Один

Ой у по - лі

два дуб - ки, гей! Там ко - ню - шень - ка но - ва.

The score is written in bass clef with a key signature of two flats and a 3/4 time signature. It features two vocal parts: 'Один' (Soprano) and 'Всі' (Bass). The tempo is marked 'Енергійно' with a quarter note equal to 66. The lyrics are: 'Ой у по - лі два дуб - ки, гей! Там ко - ню - шень - ка но - ва.' The score includes a first system with a measure rest for the 'Один' part and a second system with a measure rest for the 'Всі' part.

Робочий діапазон баритонового виводу – від *ре* малої до *ре-мі* першої октави (прикл.7).

Як і в жіночому багатоголоссі, голоси в чоловічому народному поділяються на високі, середні і низькі. Високі – тенори, середні баритони, низькі –баси. (див приклад). Характерною ознакою їх співу є сила, розкутість, щирість і свобода вираження почуттів. Добре звучать на великій динаміці (*forte, fortissimo*) – гірше на малій (*piano, pianissimo*).

Басові звуки нижче *сі бемоль* великої октави звучать тьмяно (прикл.6).

Чом дуб не зелений

6 **Не поспішаючи** **Всі *mf***

Один **Козак не-ве-се - лий,-**

mf

Чом дуб не зе-ле-ний, чи ту-ча при-би - ла?

ли-ха-я го-ди-на. ***p*** Козак не-ве-се - лий, ли-ха-я го-ди-на.

The score is written in treble and bass clefs with a key signature of two flats and a 5/4 time signature. It features two vocal parts: 'Один' (Soprano) and 'Всі' (Bass). The tempo is marked 'Не поспішаючи'. The lyrics are: 'Чом дуб не зе-ле-ний, чи ту-ча при-би - ла? ли-ха-я го-ди-на. Козак не-ве-се - лий, ли-ха-я го-ди-на.' The score includes a first system with a measure rest for the 'Один' part and a second system with a measure rest for the 'Всі' part.

Діапазони хорових партій у партитурах чоловічого народного традиційного багатоголосся

7 **Теноровий вивід** **Баритоновий вивід** **Тенор високий**

The score shows three vocal ranges on a bass clef staff. The first range is labeled 'Теноровий вивід' and shows a note on the second line. The second range is labeled 'Баритоновий вивід' and shows a note on the first line. The third range is labeled 'Тенор високий' and shows a note on the second line.

Тенор другий (втор)   Баритон   Бас

4

У мішаних багатоголосих хорах партія виводу належить переважно сильному жіночому голосу. Але існують й пісні мішаного багатоголосся, вивід в яких веде чоловічий голос

Ой поля ви, поля
Козацька

8 Повільно
Тенор соло

Ой по - ля ви по - ля, ви ши - ро - кі сте - пи,
чо - м(и) на ва - пи - х(и) по - лях у - ро - жа - ю - (й) не - ма.
у - ро - жа - - - - - ю (й) не - ма?

(прикл.8).

Аналізуючи діапазони жіночих і чоловічих голосів виявляємо, що регістри жіночих і чоловічих голосів перебувають не в адекватному співвідношенні, як це спостерігається в академічному хорі, і знаходяться лише на кварту – квінту вище від чоловічих (прикл.9). Через це найбільш зручні для виконання жіночим і чоловічим хорами тональності не

Загальний діапазон традиційного народного хору

Загальний діапазон жіночого традиційного народного хору   Загальний діапазон чоловічого традиційного народного хору

9

Загальний діапазон традиційного мішаного народного хору

3

співпадають, що й викликає потребу їх відповідного пристосування, тобто аранжування.

Як правило, партитури жіночого народного багатоголосся записуються на одному нотоносці. Але є й винятки, коли запис відбувається на двох нотоносцях. На першому – вивід, на другому – весь хор. У чоловічих та мішаних хорах на першому нотоносці записуються вивід і один з голосів (другий тенор у чоловічих, – альт у мішаних), на

другому – басы, баритони у чоловічому, тенори і басы у мішаному (приклади 3, 6, 24)

Принагідно слід зауважити, що в піснях мішаного багатоголосся баритони об'єднуються з тенорами і співають у верхньому регістрі.